

хом (социјалистичког) времена и данас их треба користити уз резерву, чак и у директном навођењу цитата. Временски јаз у односу на доба југословенског социјализма биће све већи а тиме и појмовна разлика која врло лако историчара може повући у термилошки анахронизам. С те стране Куљићева студија може служити не као директно упуство, пошто то и није, већ као одлична анализа комплексности ове проблематике, која ће историчара нагнати на размишљање и опрезнију употребу наизглед бенигних појмова.

За историчаре и појмовну историју књига садржи и недостатак. Наиме, у скорашње време свеprisутни појам „Велики рат“ и његова употреба у јавном дискурсу наспрам појма „Први светски рат“ није анализирана. Из угла историје као науке, нарочито појмовне историје и њене рефлексије на историју Србије, где Први светски рат засигурно заузима једно од најважнијих поглавља, јављање и инсистирање на новом/старом појму „Велики рат“ захтева нарочиту пажњу. Аутор се, доминатно се оријентишући на перспективе левице данас, фокусирао на појмове који орбитирају управо око те перспективе. Ипак, то не значи да у (зло)употреби појма „Велики рат“ нису присутни исти или слични дискурси. Да су и потпуно различити, свеprisутност овог појма опет захтева озбиљну анализу управо у оквирима појмовне историје. Тиме овај појмовни анахронизам и његова модерна употреба остаје за будућа истраживања у којима ће Куљићева књига свакако бити незаобилазна литература.

Прогнани појмови: Неолиберална појмовна ревизија мисли о друштву је несумњиво значајно, али исто тако и ангажовано дело. Колико се бави прошлошћу и генезом употребе појмова, толико је књига оријентисана на будућност, и то на перспективе левице у њој. Неолиберализам се помиње готово искључиво као систем за превазилажење: као прелазна фаза ка новом/старом социјализму, што књизи даје и памфлетски карактер. Наступање са левих позиција и ангажованост у писању карактеристике су Куљића као аутора које своју потврду налазе и у овом делу.

Никола МИЈАТОВ

Thomas Bürgisser. *Wahlverwandtschaft zweier Sonderfälle im Kalten Krieg. Schweizerische Perspektiven auf das sozialistische Jugoslawien 1943–1991*, Diplomatische Dokumente der Schweiz. Bern, 2017, 640.

Последњих деценија домаћа историографија произвела је више радова у којима су тематизовани односи социјалистичке Југославије са појединим европским и ваневропским државама. Истраживани су односи са суседним земљама, као и са глобалним силама. Многе државе су, међутим,

остале изван фокуса досадашњих истраживачких подухвата српских историчара и поред значајног интензитета њихових односа са другом Југославијом. Међу њима се налази и Швајцарска, са којом је социјалистичка Југославија развијала односе на више нивоа. Са овом земљом се трговало, од ње су добијани кредити, а у њој је живело и радило неколико десетина хиљада југословенских економских емиграната. Осим тога, две државе је спајала и специфична позиција Београда и Берна у хладноратовски подељеном свету. Констатујемо, дакле, да су две државе током хладноратовске епохе развиле прилично интензивну међусобну комуникацију, али да то није представљало довољан подстицај нашој историографији да се овој земљи и билатералним односима социјалистичке Југославије са њом озбиљније посвети. Управо ову празнину значајно попуњава књига швајцарског аутора Томаса Бургисера *Wahlverwandtschaft zweier Sonderfälle im Kalten Krieg. Schweizerische Perspektiven auf das sozialistische Jugoslawien 1943–1991*.

У обимној монографији Бургисер представља бројне аспекте односа две земље и њихових народа, при чему кључно место посвећује швајцарским представама о Југославији и Југословенима од окончања Другог светског рата до распада југословенске федерације почетком деведесетих година прошлог века.

Аутор значајно место у својој књизи, у оквиру обимног увода, поклања и везама Швајцараца и југословенских народа до Другог светског рата. Наводи да су од 60-их година 19. века до почетка Првог светског рата „Југословени“ чинили једну од најбројнијих група иностраних студената на циришком универзитету. Бројној колонији српских студената у Швајцарској у поменутом периоду припадали су, поред осталих, Милева Марић, Никола Пашић, Николај Велимировић, принц (потоњи краљ) Александар Карађорђевић. Бургисер истиче и позитивне представе појединих Швајцараца који су у периоду до Првог светског рата били у прилици да упознају Србију и српско друштво. Посебно је позитивно оцењиван Први балкански рат, а ове перцепције имале су и своју материјалну последицу, кроз помоћ Швајцарског црвеног крста (SRK) побуњеним балканским народима, пре свега Србима. У Србији је тада, читамо у Бургисеровој књизи, било ангажовано неколико десетина швајцарских лекара и болничара. Аутор закључује да се током балканских ратова у немачком делу Швајцарске развила позитивна слика о Србији и Црној Гори, која је, по његовом мишљењу, била „снажно романтизована“. Швајцарски хуманитарни ангажман је у Србији настављен и током Првог светског рата. Ипак, у „немачкој“ Швајцарској су тада, паралелно са позитивним, владале и негативне представе о Србији, које су подстицане ондашњом немачком и аустроугарском ратном пропагандом.

Односи Швајцарске и Југославије непосредно по окончању Другог светског рата, чијом анализом аутор започиње главни део своје волуминозне монографије, укључивали су швајцарску хуманитарну помоћ ратом опустошеној Југославији, као и учешће група из Швајцарске у масовним југословенским радним акцијама у фази „обнове“ земље. Швајцарци су учествовали, стоји у књизи, у изградњи пруга Брчко–Бановићи

и Шамац–Сарајево. Но, у доминантно некомунистичком миљеу ондашње Швајцарске негативно је оцењивана галопирајућа бољшевизација југословенског друштва током првих послератних година. Упадљиво је, при том, да су описујући стање у Југославији швајцарски посматрачи често посезали за компарацијама југословенског режима са нацистичким моделом власти. Истицано је да у Југославији влада нацистички режим са другачијим (комунистичким) предзнаком, обрачун комунистичких власти са црквом је упоређиван са „СС-методама“, југословенска Озна је поређена са Гестапом, а цела земља изједначавана са хитлеровском Немачком, односно са концентрационим логором. Октобра 1945. године *Neue Zürcher Zeitung* је писао о „црвеном фашизму“ у Титовој Југославији.

Посебно обиман део књиге заузима поглавље „Привреда и модерна, демократија и социјализам“ у којем аутор анализира бројне текстове Швајцараца који су из различитих разлога посећивали Југославију, а у којима су изношене оцене о достигнућима социјалистичке модернизације југословенског друштва. Текстови које је Бургисер укључио у ово поглавље показују амбивалентност перцепција оних Швајцараца који су педесетих година непосредно искусили југословенску социјалистичку реалност. Они су истовремено учавали модернизацијске трендове у Југославији, али су наглашавани и елементи заосталости. Упадљиво је, и ту чињеницу аутор смешта у посебно потпоглавље, контрастирање развијених, северозападних крајева Југославије и неразвијених подручја Титове државе. У једном таквом парадигматичном опису лапидарно је констатовано да између Словеније, са њеном „високо развијеном индустријом и пољопривредом, њеним чистим градовима, њеним у потпуности средњоевропским становништвом, и брда Македоније и Црне Горе, лежи не само неколико стотина километара железничке пруге, већ векови развоја“.

Швајцарски посматрачи су примећивали и драматичне промене конзумне праксе у Југославији педесетих и шездесетих година. Док је, према једном опису из 1953. који Бургисер наводи у својој књизи, истицана оскудност београдских излога, дотле је један други швајцарски посматрач само четири године касније изнео сасвим другачију оцену трговачке понуде у југословенској престоници (пуни излози, нашминкане жене, људи добро обучени). Та се перцепција задржала, односно учврстила и у каснијим швајцарским описима стања у Југославији. Луксузна западна роба у југословенским продавницама је била довољна да швајцарске посматраче увери у југословенску посебност у односу на источни, социјалистички лагер.

Непосредном упознавању Швајцараца са Југославијом у великој мери је допринело њихово растуће интересовање за провођење годишњих одмора у Југославији. Према подацима изнетим у књизи, средином 1975. године социјалистичку Југославију је посетило више од 150 хиљада Швајцараца, који су реализовали готово милион ноћења. Посетиоци из Швајцарске су, истиче Бургисер, Југославију перципирани као „лепу и сунчану туристичку дестинацију“, али су критиковали лошу услугу у југословенским летовалиштима. Отуда је, према неким проценама, скоро десет процената

туриста из Швајцарске изражавало незадовољство или тек умерено задовољство боравком у Југославији. У једној анкети Југославија је била рангирана као претпоследња туристичка дестинација, односно била је оцењена бољом само од северне Африке.

Швајцарску су Југословени упознавали на различите начине. Непосредно су остваривали контакт са овом алпском земљом бројни политички и економски емигранти из Југославије. У додир са њом су долазили и на посредан начин, на пример преко познатих швајцарских брендова који су се по лиценцама производили у Југославији. У књизи је наведено неколико препознатљивих марки швајцарске индустрије које су се производиле и продавале у Југославији: Кнор, Маги, Тоблероне.

Швајцарски посматрачи југословенске збиље су показивали упадљиву склоност ка евалуирању економских и политичких процеса у социјалистичкој Југославији, чему аутор посвећује значајан део своје монографије. Бургисер наводи неколико позитивних швајцарских оцена југословенског самоуправног модела после увођења мера радикалне привредне реформе 1965. године. Успостављени систем је Виктор Мајер 1966. у *Neue Zürcher Zeitung*-у дефинисао као „истинско демократско достигнуће“ југословенских народа. Исте године је у једном другом швајцарском листу оцењено да је Југославија модел комунистичког друштва које се све више удаљава од „ригидних догми и нефлексибилног планирања“.

Пуно мање позитивних тонова у швајцарским описима југословенских прилика налазимо у текстовима о међунационалним односима у Југославији. Галопирајуће етничке тензије у социјалистичкој Југославији шездесетих и седамдесетих нису остале непримећене у Швајцарској. Августа 1966. Виктор Мајер ће у *Neue Zürcher Zeitung*-у отворено писати о националистичким трендовима у Југославији. У сличном тону се писало и наредних година. Говорило се о Југославији као месту националних напетости којем је потребна „гвоздена стега“.

Почетком 1972. један високи официр швајцарске армије је показао импресивну видовитост указујући на потенцијалну конфронтаност Југословенске народне армије и новонасталог система Територијалне одбране, истичући да би ТО у случају сукоба за Титово наслеђе могла да подржи нечије регионалне аспирације. Две деценије касније управо се такав сценарио одиграо у Словенији на самом почетку југословенске ратне драме.

Било је, међутим, и посматрача који су са више оптимизма гледали на будућност социјалистичке Југославије. Ипак, после смрти Јосипа Броза Тита интензивирале су се „мрачне прогнозе“ исхода југословенске кризе. Новембра 1983. је у једном извештају из Београда (у *Neue Zürcher Zeitung*-у) констатовано да се југословенски народи постепено разилазе. Годину дана касније, један швајцарски високи званичник је Југославију дефинисао као вештачку творевину, истакавши да национални конфликти угрожавају јединство земље.

За опстанак Југославије, са њеном карактеристичном политиком еквидистанце, закључујемо читајући Бургисерову књигу, Швајцарска

је била снажно заинтересована. То је практично демонстрирано кредитним аранжманима којима је Берн помагао „одржавање Тита на површини“. Аутор детаљно пише о више швајцарских акција финансијске потпоре југословенској привреди све до краја осамдесетих година. Оваква подршка је била снажно мотивисана геополитичким интересима Берна, односно тежњом Швајцарске да се Југославији помогне да одржи своју независну позицију, при чему се мислило, пре свега, на југословенску независност од Москве. Ови швајцарски мотиви читаоцу сугеришу потребу ревизије увржених ставова о швајцарској неутралности. Подршка Југославији, са циљем да се Брозов режим држи подаље од Совјетског Савеза, упућује на закључак да је Берн у својој политици неутралности био, за разлику од југословенске стратегије еквидистанце, знатно ближи западном полу светске политике.

Бургисер значајан простор посвећује и швајцарским перцепцијама Покрета несврстаних и југословенске улоге у овој ванблоковској структури. Швајцарска се опрезно приближавала овом покрету, па је 1976. делегација ове земље учествовала, у својству „госта“, на самиту несврстаних у Коломбу. Уздржаност Берна према интензивнијој комуникацији са овом међународном коалицијом била је, произилази из Бургисерове књиге, диктирана швајцарским резервама према тенденцијама у оквиру Покрета несврстаних ка приближавању Москви. Отуда се у Берну позитивно оцењивала превага Титових идеја еквидистанце покрета према носиоцима блоковске политике у односу на просовјетски курс који је на самиту несврстаних у Хавани персонификовао Фидел Кастро.

Последњи део монографије третира питање југословенске емиграције у Швајцарској, пре свега економске, односно швајцарских перцепција тамошње југоемиграције. Према подацима изнетим у књизи, у Швајцарској је 1972. било регистровано око 30 хиљада југословенских гастарбајтера. Бургисер упућује на закључак да су на почетку имигрирања у Швајцарску преовлађивале позитивне представе о југословенским гастарбајтерима, од којих су многи имали високе стручне квалификације. Почетак југословенских ратова деведесетих година знатно је покварио швајцарско виђење Срба, што он приписује сликама насиља са простора бивше Југославије које су се емитивале на швајцарским телевизијским каналима. Са друге стране, слику Албанаца у Швајцарској знатно је формирало снажно присуство ове емигрантске популације у криминалном миљеу Швајцарске.

У књизи су наведена и имена најпроминентнијих представника албанске заједнице у Швајцарској, који од деведесетих година, па све до данас, снажно обликују политички живот на Косову и у Северној Македонији (Беџет Пацоли, Али Ахмети, Рамуш Харадинај, Хашим Тачи). У књизи је истакнут и допринос швајцарских Албанаца формирању УЧК током деведесетих година. О снази албанске популације у Швајцарској илустративно сведочи и последња фотографија у Бургисеровој књизи. На слици швајцарског националног тима на последњем европском првенству у фудбалу видимо чак петорицу етничких Албанаца.

Овај преглед садржаја књиге Томаса Бургисера завршавамо оценом да је реч о делу насталом након минуциозног истраживачког процеса. Аутор је овој комплексној теми приступио служећи се великим бројем примарних извора и историографске литературе. У интерпретацијама је избегавао произвољна тумачења држећи се чврсто изворне основе. Ради се дакле о делу које испуњава највише критеријуме научне објективности. Осим тога, и поред великог обима, књига се, с обзиром на прецизно постављену структуру, брзо чита и лако разуме.

За читаоце у Србији и осталим земљама-наследницама социјалистичке Југославије Бургисерова књига представља веома валидан извор сазнања о земљи у којој смо живели. Представе других о нама дају неопходан коректив наших представа о нама самим. Отуда ово дело, у коме су сабране перцепције Швајцараца о многим сегментима југословенске историје, сматрамо важном допуном наших постојећих сазнања о социјалистичкој Југославији.

Петар ДРАГИШИЋ

Слободан Селинић. *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине педесетих до краја седамдесетих година 20. века.* Београд: Институт за новију историју Србије, 2019, 426.

Дипломатска историја социјалистичке Југославије је историографско подручје које се динамично развија. Осим политичких и дипломатских односа, који се налазе у фокусу истраживача, историчари су обрађивали читав низ тема из војних, културних, научних и економских веза Југославије са иностранством. Научно знање се непрекидно шири, попуњавају се историографске белине, отварају се нове теме и питања. Једно такво „ново“ истраживачко поље које до сада није било у фокусу историчара јесте „књижевна дипломатија“. Ова област, која се – како јој само име каже – налази на „пресеку“ дипломатије и књижевности, спада у домен онога што се назива „културно дипломатијом“. Свеукупан поглед на „књижевну дипломатију“, односно међународну књижевну сарадњу социјалистичке Југославије у четврт века дугом периоду, од средине педесетих до краја седамдесетих година 20. века, пружа нам нова монографија др Слободана Селинића, вишег научног сарадника Института за новију историју Србије. Одмах треба истаћи да је досадашње бављење како спољном политиком тако и различитим сегментима унутрашње политике социјалистичке Југославије дало аутору добру основу и учинило га „квалификованим“ да се на успешан начин ухвати укоштац са